

LOTYŠSKÝ
NÁROD
A
REPUBLIKA
LOTYŠSKÁ

NAPSAL

INŽ. ED. KRASTS

*Milému příteli a podporovateli
lotyšské věci od autora*

Lotyšský národ

a

republika lotyšská

Napsal

inž. Eduard Krasts

Tiskem

Lidové knihtiskárny A. Němec a spol. v Praze II.

Hybernská ul. 7

ÚVOD.

Už po delší dobu měl jsem na mysli, napsati malou informační knížku pro československou veřejnost za účelem seznámení se s nově vzniklým státem Lotyšským a s národem Lotyšů. Hlavním důvodem k jejímu vydání byla ta okolnost, že v českém jazyku takový spisek dosud neexistuje. Pokusil jsem se tudíž vyličit v této knížce pokud možno zběžně kulturní a politický zápas malého národa lotyšského a dnešní jeho národohospodářský význam. Zvláště jsem poukázal na jeho vytrvalost, v níž se jasně jeví národní charakter lotyšský. Náš národ je prastarý, je jedním z oněch, kteří od nepaměti měli svá sídla na východním pobřeží Baltického moře; původu je indoevropského, příbuzný jazykem se starými Prusy a Litevci. V dalším středověku byli Lotyšové samostatní, později však mocní uchvatitelé zbavili je svobody a po dlouhá leta musel národ náš snášeti největší možnou porobu. Leč cizí vládcové nedovedli přece Lotyše vyhubiti. Byl to i u nás prostý venkovský lid, podobně jako v Čechách až do doby buditelské, který si svůj mateřský jazyk zachoval. Náš národ ve svém ponížení udržel si svůj jazyk, nezapomínaje svých národních písní, bájí a zvyků z dávných dob, které přecházely s pokolení na pokolení a utužovaly jej v jeho utrpení, dodávajíce mu pevnou víru v nový a lepší život ve svobodné vlasti. Takřka současně s osvobozením národa Československého dosáhl i náš národ své úplné svobody.

Bylo to památného dne 18. listopadu 1918, po vypuzení německého vojska z Lotyšska, kdy v Rize se ustavila národní vláda, sestávající ze zástupců všech politických stran, a podepřena souhlasem Dohody, prohlásila Lotyšsko za samostatnou republiku s demokratickou formou vládní, jež spočívá na suverenní moci

lidu. Náš národ stal se tak členem veliké rodiny svobodných národů a věří pevně, že jeho vítězství bude trvalé.

Budiž mi dovoleno, abych na tomto místě vyslovil své a celého lotyšského národa upřímné díky veškerým činitelům československého národa, kteří mne podporovali při navazování kulturních a hospodářských styků s mojí vlastí. Zvláště děkuji všem, kdož mi byli při redigování tohoto spisku nápomocni. Na předním místě vzdávám své nelíčené díky panu presidentu České Akademie věd a umění prof. dru J. Zubatému, obzvláštnímu znalci lotyšského kulturního života, pak inž. F. Durdíkovi, prof. Fridrichovi a jiným. Nemohu opomenouti mravní pomoci, kterou při vydání tohoto spisku poskytli p. J. Karklinš, šéfredaktor deníku »Jaunakās Zinās« a šéf tiskového oddělení ministerstva zahraničních věcí A. Bilmanis v Rize.

V Praze v lednu 1925.

Inž. Ed. K r a s t s.

Dějiny lotyšského národa.

Účelem tohoto spisku jest co možná krátce vyličití dějiny lotyšského národa a jeho úsilí o národní osvobození. Že lotyšský národ zůstal, neb lépe řečeno, stal se tím, čím jej vidíme dnes, jest děkovati jeho národní uvědomělosti a lásce k vlasti. Lotyšští národní buditelé počali, jako před nimi buditelé národa českého, křisiti národní myšlenku a lásku k mateřskému jazyku teprve v 2. polovině 19. století a jejich snaha byla korunována úspěchem. Národ, který tolik staletí dřímал spánkem umírajícího, probral se z něho, ožil a dnes dýchá volně, zbaven veškerého cizího útisku, ve svém vlastním státě.

Dějiny Lotyšů lze sledovati do dálného dávnověku. Byli národem, jenž obýval východní pobřeží Baltického moře a usazen byl na řece Dvině, lotyšsky Daugava zvané. Národ lotyšský je původu indoevropského, příbuzný se starými Prusy a Litevci. Jeden z těchto starých národů, Lívové, který byl osídlen v okolí nynější Rígy, hlavního města Lotyšska, splynul časem s Lotyši v době, kdy se stěhovali na západ. Sídla Lotyšů na Dvině byla bohatá lesy a močály. Vodstva bývalo tam dříve mnohem více, než dnes. Lesy byly bohaty zvířaty, dnes již většinou vyhubenými, jako zubry, tury, divokými kanci, soboly a medvědy. Ze stromů nejvíce byly rozšířeny lípa a dub, oblíbený to lotyšský strom. Nepřístupná příroda chránila národ před vpádem nepřitele a podporovala tím rozvoj jeho klidného života, věnovaného zemědělství, pěstování dobytka, včelařství a lovu. Nebylo zapotřebí bojovati s nepřáteli, což zase mělo blahodárný vliv na povahu národa, jenž jest znám jako mírumilovný, pracovitý, vtipný a v největší míře dobrácký. S těmito výbornými vlastnostmi setkáváme se i dnes, ačkoliv vidíme již větší opatrnost

a nedůvěru k cizincům, což nutno přičísti velmi trpkým, staletým zkušenostem. Když se Lotyšové odstěhovali na západ, přišli zde do styku s národy uhro-finskými, zvláště s Estonci, svými dnešními severními sousedy. K moři Lotyšové přišli teprve později, čemuž nasvědčuje pojmenování některých ryb, které není ryze lotyšské, nýbrž vzato z jazyků oněch národů, jež zde žili před tím. Příroda lotyšská nevyznamenává se zvláštní rozmanitostí, není zde vysokých hor, skal ani propastí a vodopádů. Na horách staří Lotyši přinášeli svým pohanským bohům oběti. K nim, jako na příklad k Modré hoře u Volmaru, pojí se mnoho legend a bájí. Pod Modrou horou dle staré legendy spí zakletý vůdce národa Imanta, jenž však není mrtev, nýbrž dřímá začarován, až modrá mlha, obklopující horu, jednou zmizí, pak vstane, aby svým ohnivým mečem zahnal nepřátele národa a splnil nejkrásnější tužby po osvobození národa z poroby. K horám nelze počítati vrchy uměle nasypané, na nichž stávaly staré hrady lotyšské, o nichž kolují báje a pověsti, jelikož kolem nich byly sváděny nejkrutější zápasy s nepřítelem. Lotyšsko má také několik krásných jezer, tak na př. Lubanské a Burtniecké (Čarodějnické). Největší řekou jest Dvina, na níž je hlavní město Riga. Zajímavě jest, že staré indo-evropské báje se dlouho uchovaly u Lotyšů a bývaly v národě velice oblíbeny. Podobný zjev nalézáme u severního národa Finů.

Národové, již bydleli na břehu Dviny a Němenu, byli ve styku již v dobách předhistorických s jinými národy evropskými. Existuje též domněnka, že Homérovi »Galaktofagové« a Herodotovi »Skythové«, »Aestii« u Tacita a Plinia jsou tentýž národ, staří Lotyši, kteří obývali zemi jantaru. Odvážní obchodníci feničtí přijížděli do dnešního pobaltského pobřeží na svých lehkých lodích pro jantar, který se tehdy cenil výše zlata a stříbra. Tamní obyvatelé vycházeli cizincům ochotně vstříc a vyměňovali jantar za přinesené předměty. V Kuronsku, jižní to části Lotyšska, byly nalezeny hroby cizinců, dle všeho macedonských obchodníků.

V mnohem čilejších stycích byli Lotyšové s národy severními, Finy, Švédy a j. Důkazem těchto styků jsou zejména náhrobní kameny a jiné předměty, pocházející z roku 925 po narození Kristovu. Dánové postavili v Zemgalií (v Kuronsku) v první polovině 11. století kostel, což dokazuje, že křesťanská víra

nebyla zanesena do Pobaltí Němci. Normanští Vikingové a Varjagové obchodovali s Lívou, předky dnešních Lotyšů. Z těchto Varjagů pocházejí též první ruská knížata. Východní sousedé, Rusové, byli národem výbojným a již v 11. a 12. století přicházeli do země Lotyšů a nutili je, aby jim platili daně. Od nich mají Lotyšové též první pojmy o křesťanství, o čemž svědčí mnohé názvy, na příklad kříže, křestu a jiné. Do pravého světla historického přicházejí baltičtí národové teprve v 12. století příchodem Němců na baltické pobřeží. V této době Lotyšové se již značně lišili od příbuzného kmene Litevců a starých Prusů.

Pokud sahají historické zprávy, nebyli Lotyšové ve starověku organisováni v samostatné státní jednotce. V době příchodu Němců měli několik domácích vládařů, kteří obývali dřevěné hrady. Od 13. století počínají Lotyšové býti závislí na Němcích, ztrácejí samostatnost a nezávislost spolu se svou pohanskou vírou. Ještě po příchodu německých kolonistů těšil se lotyšský národ svobodě, zachovával své národní písně a tvořil nové. Doba od 13.—15. století byla dobou rozkvětu národních písní, které svědčí o velikosti národního ducha a byly národu jedinou útěchou. Národní písně (lotyšsky *dziesma*, *daina*) jsou téměř jediným pramenem, z kterého můžeme čerpat zprávy o národních zvycích a pověrách, a jsou živým svědkem minulosti. Krišjanis Barons určil si za svůj životní cíl sebrati tyto písně v celek (jest jich kolem 200.000). Dílo šedivého kmeta, čili jak mu říkal lotyšský národ — tatíčka Barona, došlo všude uznání. Písně skýtaly národu útěchu ve všech jeho útrapách, jelikož vznikaly, když byl národ pod cizím jhem. Velmi a velmi málo bylo těch Lotyšů, kteří by nebyli závislí na Němcích. Přistěhovalci stále víc a více potlačovali rozvoj lotyšského národa.

13. století v dějinách západoevropských národů je dobou práva silnějšího a tohoto práva snad nejvíce zneužívali pobaltští baroni, kteří dbali jen svých zájmů a snažili se dostat všecku moc do svých rukou. Rozumí se, že národ byl bezohledně vykořisťován, ba týrán, takže mnohdy lotyšský zemědělec, otrok baltických baronů, mohl záviděti volné zvěři, jež může svým pronásledovatelům a trýznitelům uniknouti. Vždyť pobaltští baroni pocházejí z dobrodruhů, již pod rouškou obchodníků vnikli do země lotyšského národa.

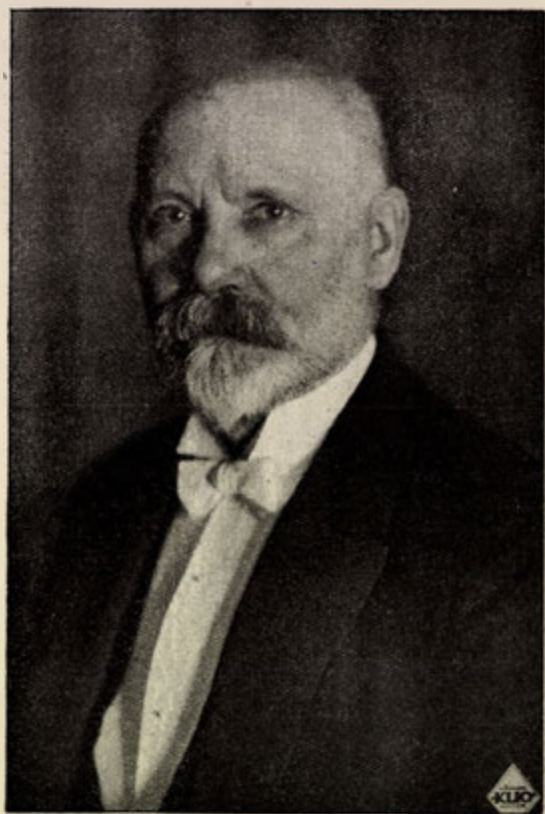
První invase těchto německých dobrodruhů, zbytků to účastníků válek křížových, následovala ihned po příchodu mnicha Mainharda roku 1190. Jeho nástupce Berdhold byl zabit v bojích vládařem Livů Imantou. Národ lotyšský brzy pochopil německou ziskuchtivost, leč musil se podrobiti, a to proto, že byl, jak již řečeno, národem mírumilovným.

Tehdy začínaly vnikati do Pobaltí též německé řády křížácké a Riga měla jim sloužiti za oporu vojenských operací proti národům pobaltským. Důležitý v dějinách Lotyšska je r. 1260, kdy se podařilo Lotyšům spojeným s Litevci německé křížáky úplně poraziti. Války a výboje křížáků, kteří stále dostávali z Němec posily, trvaly dále, až si křížáci Lotyšé konečně podrobili. Jak chrabře Lotyšové i jejich spejenci svou samostatnost a svobodu hájili, patrně z toho, že se uvádí na 100.000 usmrčených v bojích s nimi za dobu asi 100 let.

Řád křížáků udržel se v Lotyšsku až do r. 1560 a za jeho vlády byl národ úplně pokořen a krutě vykořisťován. Důležitá je událost, že už koncem vlády křížáků do země vniká protestantismus. Po panství křížáků přechází Estonsko pod vládu švédskou a Livonsko připojeno k Polsku.

Kuronsko svého času hrálo značnou úlohu v mezinárodním životě; jeho průmysl vzkvétal, stát měl na 60 lodí obchodních, a 44 válečných, z nichž každá měla 20—70 děl. Kuronsko mělo též několik osad zámořských, na příklad Tabago ve východní Indii a ostrov sv. André v Africe. Lotyšové byli tu vedoucím elementem v životě státním, hospodářském a průmyslovém. Leč tato svoboda nebyla brzo německým baronům po chuti, jelikož si přáli vždy býti v popředí a všelijakým způsobem dovedli si vymoci různé privilegie, na jejichž základě lotyšští sedláci ztráceli svá práva a samostatnost. Významným v tomto směru jest Privilegium Gothardi z r. 1570 a nařízení Zikmunda Augusta polského, jimiž stávají se Lotyši otroky šlechty. Od těchto dob nastává pro Lotyšé nejkrutější epocha poroby, kdy člověk mohl býti prodáván, a ne právě řídké byly případy, kde sedlák byl vyměněn za psa.

Koncem 16. století nastává nová éra zejména ve víře — Lotyšové přijali protestantismus, jsouce podporováni Gotthardem Kettlerem, ač se katoličtí Poláci všemožně snažili tomu zabrá-

První president republiky Lotyšské Jan Čakste.

nití. Poláci měli v moci tři kraje — Daugavpils, Rezekne a Ludze, tak zvané Latgalie — a následkem toho zůstali Latgalci ve svém kulturním rozvoji značně opožděni, Latgalie zůstala věrnou katolicismu i dodnes.

Polské hospodářství však netrvalo dlouho; roku 1621 stali se Švédové pány Livonska. Pro Lotyšy konečně nastaly lepší časy. Sedlák měl právo žalovati svého pána a jiná práva byla rozšířena. Švédská vláda se starala o zakládání škol a povznesení kulturní úrovně národa vůbec. V této době byla přeložena bible do lotyšštiny a upevněna luteránská víra. Vláda měla také v úmyslu zrušiti robotu, než národu lotyšskému byl určen jiný osud. Roku 1710 bylo Livonsko Petrem Velikým připojeno k Rusku, Kuronsko pak připojeno roku 1795 Kateřinou II., po rozdělení Polska. V pobaltických státech skutečnými pány zůstala však nadále německá šlechta, jež neobyčejně dobře dovedla využití svých obzvláštních práv a privilegií. Národ lotyšský měl v této době dva pány, z nichž žádný se nestaral o jeho blaho, nýbrž každý hleděl jej co nejvíce využítkovati, a tak 18. století bylo opět dobou velikého útisku. Kronikář charakterisuje tuto dobu slovy: »Byl to ráj pro duchovenstvo a šlechtu, zlatý důl pro obchodníka a peklo pro sedláka.« V této době nesetkáváme se již s Lotyšem, jenž by mohl mítí jiné zaměstnání, nežli zemědělství. Jestli však někomu byl přán šťastnější osud, již nebyl počítán mezi Lotyšy, nýbrž mezi Němce anebo Rusy. Pouze z národních písní vyzníval stesk Lotyšů. Sirotek tam volá předčasně zemřelou matku, posílá jí po zapadajícím slunci pozdrav, zatím co jeho obklopuje noční tma. Osud sirotka jest osudem národa a většina národních písní zní teskně. Jen v pohádkách pán má úděl horší, ježto v nich musí těžce pracovati a pykati za svoje zločiny.

První, kdo mluvil o Lotyších a byl přesvědčen, že je to národ neméně schopný než jiný, mající stejné právo na kulturu a svobodu, byl Garlieb Merkel, baltický Němec. Poukazuje na zlé a špatné jednání německé šlechty. Jeho dílo »Die Letten«, vydané v Berlíně roku 1796, vzbudilo všeobecnou pozornost a bylo brzy přeloženo do francouzštiny a dánštiny a upozornilo na sebe vynikající současné činitele. Autor obviňuje německou šlechtu z úmyslného utlačování národa lotyšského téměř po dobu šesti

století, dobu, kdy jiní národové pokračovali v kulturním rozvoji. V té době, kdy mohutněly myšlenky svobody, měla již jmenovaná kniha Merklova v zemi Lotyšů velký úspěch. Okolnosti byly již takové, že konec utlačování bylo možno čekatí každého dne. V této době němečtí baroni více méně bystrozrací poskytovali lidu některých právních výhod, na příklad sedlák-Lotyš měl právo žalovati svého pána, nabýval práva kupovati půdu a vládnouti soukromým majetkem. Roku 1820 byla robota v Livonsku a Kuronsku zmírněna, ačkoliv toto nařízení stavu sedláka vůbec nezlepšilo, poněvadž půda zůstávala i nadále v rukou velkostatkářů-Němců a osvobozený sedlák nemající půdy musil i nadále pracovati na svého pána. Tím blahobytu národu nepřibývalo. Arci, někteří z Lotyšů vynikali v této době nad všeobecnou úroveň národa, ale celek zůstává stále utlačovaným a nekulturním. Nařízení o dalším zmírnění roboty mělo dobrou stránku; volní sedláci, zemědělci počali opouštětí svá bydliště a odjížděli hledati štěstí jinde, což německé barony velmi znepokojovalo, kdežto Rusům byl tento zjev velice vítaným. Šířily se zprávy, že kdo z Lotyšů přijme víru pravoslavnou, obdrží v Rusku půdu a jiné výhody. Mezi Rusy a původními pány baltických krajů Němci nastával boj, což nemohlo Lotyši zůstatí nepovšimnuto. V této době rodí se národní myšlenka, jejímž usilovným pěstitelem a buditelem byl Krišjanis Valdemars. Byly založeny spolky lotyšské mládeže a národní myšlenku o samostatnosti již nebylo lze utlumiti. Kr. Valdemars založil první lotyšský časopis, lotyšskou školu námořní a několik národních spolků. Byl to muž, který měl nejen v Lotyšsku samém, nýbrž i v Rusku, zejména i u carské rodiny velký vliv.

Musím zde také poukázati na jiný velmi zajímavý zjev a to ten, že sami němečtí baroni bývali také poruštěni, při čemž však nepřestávali německy cítiti. Poruštění němečtí baroni byli jen na oko podporovateli ruské politiky, čímž získávali víiv v Petrohradě. Známi jsou: Osten, Saken, Meller-Sakomelskiové, Klotovi a j. Generál Rennenkampf byl poruštěný Němec, který se ve světové válce vyznamenal svou porážkou v Karpatech. Němečtí baroni a ruská šlechta byli největšími nepřáteli kultury malých národů, ač se všade rádi vydávali za »kulturtregry« a proto jim nebylo probuzení národního vědomí u Lotyšů valně po chuti.

Za Alexandra II. roku 1861 byl mužík v Rusku zproštěn roboty a obdržel právo kupovati půdu a nemovitosti, čímž se stává svéprávným občanem. Zákon z roku 1866 povoluje lotyšským obcím autonomii. Od té doby jest správa obcí v rukou obecního výboru a není třeba zvláště podotýkati, jaký blahodárný vliv toto nařízení mělo na rozvoj hospodářského a kulturního života národního. Návštěva školy jest povinná a již v letech sedmdesátých nebylo mezi Lotyši téměř ani jediného analfabeta. Spolkový život nabývá značných rozměrů. Pořádají se divadla, koncerty, přednášky a schůze. Různé spolky pracují pro rozvoj hospodářství a národní myšlenky. Ačkoliv Alexander II. byl všude považován za velkého liberála, že zavedl různé reformy, nelze říci, že by všechna jeho nařízení byla ve prospěch malých utlačovaných národů Ruska. I Alexander II. činil jen to, čeho si přáli baltičtí baroni a mnohdy zavedené reformy existovaly pouze na papíře a byly úplně bez praktického významu. Tím se vysvětlují též nepokoje za jeho vlády a neblahý pumový atentát, jenž byl příčinou jeho smrti. Nedbaje překážek, národ ve svém kulturním rozvoji s nezadržitelnou silou kráčet dále.

Roku 1868 následovalo založení lotyšského divadla v Rize a v několika letech i venkov měl svá jeviště. První pěvecké slavnosti byly pořádány v Rize roku 1873. Na 3 slavnostech roku 1888 bylo 2618 zpěváků. Lotyšové budili národní vědomí, avšak ustavičně museli bojovati s Rusy a Němci, kteří stále neuznávali Lotyše za národ samostatný a schopný vlastního vývoje a vlastní kultury.

Leč po tureckých válkách Rusko se stalo hrdým a bylo jato maníí rusifikační, která veškeré jiné národní snahy chtěla zničiti a potlačovati. Ruské úřednictvo lotyšsky vůbec nerozumělo, na školách musilo se vyučovati jen ruštině a lotyšská spolková činnost se kontrolovala. Veškeré tyto represalie nebyly však s to utlumiti ruch probudivšího se lotyšského národa, jenž pochopil, že jest úplně hoďte zaujmouti místo vedle jiných evropských národů. Dík tomuto vědomí a snaze může dnes malý, dvoumilionový lotyšský národ býti zařazen mezi nejvyspělejší národy Evropy, což již ruská vláda musela uznati.

Jak již řečeno, všeobecný rozvoj trval až do 16. století a držel se na stejné úrovni se západní Evropou, pokud se týče poesie a

začátečního písemnictví. Od 16. století byli Lotyši stále více utlačováni až do první poloviny 19. století, a stav národa byl přímo otrocký. Renaissance nemohla za těchto těžkých a nesnesitelných poměrů zanechatí stop. Až v druhé polovině 19. století národ lotyšský přichází opět národním uvědoměním ke snaze o samostatnou kulturu a umění. Hospodářská a kulturní pouta se uvolňují a národ hledí s důvěrou vstříc budoucnosti.

Kulturní život.

V Lotyšsku jakožto v národě velice mírumilovném ovládají city vždy rozum. Z dějin jest nám známo, že Lotyšové byli národem kulturním, ale pohanským. Za posvátné bytosti pokládali duše zemřelých čili lotyšsky »veli«, jež dle jejich víry obývaly krb každé domácnosti a pro něž vždy se uschovala část nejlepšího a nejoblíbenějšího jídla. Za pradávných pohanských časů ctil národ zvláště 3 bohy. Byli to Perkon, Potrimps a Pikol. První z nich Perkon, byl bůh hromu, hrůzy a v některých místech též představitel vrchní moci. Potrimps byl bůh veselí, mládí, úrody, zdaru a štěstí, Pikol byl bůh smrti. Tito bozi svědčí o tehdejší duševní vyspělosti národa a podle nich nejlépe můžeme souditi o názorech na život a různé zjevy, jež tehdejšího Lotyše na jeho životní pouti provázely. Svým bohům národ přinášel oběti a v posvátném dubovém lese hořel věčný oheň. Modlitby bohům přednášeli Krývové. Nejstarší z nich Krývu čili Krivs, na sklonku života dával se v posvátném ohni za živa upáliti.

Víra pohanská nezmizela z paměti a srdce národa ani v době křesťanství. Národ věřil dále v blahodárnou sílu slunce, v sílu letí kolovala různá zaklínání, slova a průpovědi, jimiž se zlo, bolesti, nemoci a neštěstí zažehnávaly. Staří lidé v Lotyšsku ještě dnes znají několik takových zaříkání, jež většinou pocházejí již z doby křesťanské. Do nedávna za dlouhých zimních večerů vypravovalo se o zaříkání, proměňování pomocí kouzel ve zvířata, obyčejně ve vlka. Takový člověk jmenoval se vlkodlakem, lotyšsky »vilkacis«. V pohádkách setkáváme se často s čertem, jenžto tento nehraje zde zlou úlohu, nýbrž bývá vždy chytrým selským mladíkem oklamán a ošizen.

S pověrami úzce souvisejí i starodávné národní zvyky. V den

sv. Jana Křtitele (24. června) zapaluje se na dlouhých tyčích oheň, který znázorňuje věčné, svítící slunce. Mládež tančí kolem hranice a potom držíc se za ruce, ji přeskakuje. V tento svátek pějí se zvláštní národní písně, písně mládí, veselí, štěstí a zdraví, písně »ligo«. Jak jsem již dříve uvedl, lid lotyšský nalézal útěchu v písni, a proto pro žádnou příležitost neschází píseň, jež tlumočí žal, starost, nebo radost. Setkáváme se se zvláštním cyklem písni svatebních, jež mají typický ráz, uslyšíme píseň, jež se zpívala při přástkách za dlouhých zimních večerů, a písně veselé, jimiž mladíci a děvčata se opěvovali, ale někdy také velmi zlomyslně jedni druhé škádli. V nich jako největší chyba vytýká se děvčatům nečistota a lenost, chlapcům hloupost, neschopnost hospodařiti a opilství. S různými národními slavnostmi souvisí též připravování zvláštních jídel; na svatojanský svátek je to sýr, pivo a v různé zimní svátky jsou oblíbena jídla z kyselého zeli a uzená vepřová hlava.

Rozumí se samo sebou, že v různých místech Lotyšska existují též různé zvyky. Národ lotyšský po stránce mravní měl vždy velice přísné zásady a mravní zpustlost byla vždy ostře kárána. Proto též není divu, že v srdci národa mohlo se ujmouti křesťanství jen stěží a po mnohých stoletích, jelikož toto zaváděné křesťanství bylo vždy na mnohem nižší mravní úrovni, než on sám, což, myslím, vrstvám se velmi přičilo. Základním znakem povahy Lotyše jest v první řadě poctivost a věrnost k danému slovu, národní vědomí a píle, jež mu přes staleté jeho poroby dávalo útěchu a mravní sílu. Díky své neobyčejné pili a neúnavné energii, dospěl národ v posledních desetiletích minulého století vysoké kulturní úrovně a byl všude v bývalém Rusku považován za nejschopnější a nejinteligentnější.

Máme-li pojednati zde o lotyšském písemnictví, nesmíme nezpomenouti myšlenkového bohatství národních písni a pohádek, v nichž je ohromný zdroj ideových a estetických hodnot, a na jehož základě vyrostla celá lotyšská literatura.

Původ a památky lotyšských písni nacházíme již v době starodávné, kdy se za spolužití baltických národů, Lotyšů, Litevců a dřívějších Prusů, rozvíjel lotyšský jazyk. Počet do nynějška sebraných a napsaných národních písni převyšuje 200.000, v čemž zahrnuty jsou četné varianty; písně tyto jsou většinou ob-

sahem lyrické, skládané daktylem neb trochejem a čtyřřádkové.

Líčí život člověka od kolébky až do hrobu. Ne nadarmo zovou se tyto písně deníky lotyšského národa. Delší nežli čtyřřádkové jsou pouhou výjimkou; každá má za obsah některý zvláštní zjev ze života našeho národa a krása jejich spočívá hlavně v bohatém obsahu; méně již ve vnější formě.

Dle názoru současných literárních znalců mohou býti lotyšské písně směle postaveny vedle nejslavnějších děl národního básnictví světového.

Méně významné co do počtu a vnitřní ceny jsou lotyšské pohádky a báje, kterým nedostává se tak dokonalého souboru, jako se dostalo národním písním.

Také v některých mezinárodních pohádkách nalézají se motivy typicky lotyšské.

Význam lotyšských pohádek byl asi mnohem větší v době před rozšířením křesťanství. Pozdější vnucené cizí panství a násilím šířená křesťanská víra zanechaly hluboké stopy v pozdějších pohádkách a písních Lotyšů, a do básnictví a pohádek zvláště pozvolna vnikal dogmatismus křesťanské víry a myšlenky ztrnulé.

Nehledě však na všechny cizí vlivy, lotyšské pohádky zachovaly mnoho své původní ceny. Zvlášť pěkně zosobněn jest v hrdinných bájích lotyšský národ, bojující za svoji svobodu. Šířily a uchovaly se v ústním podání, jsouce hluboce zapsány v duši národa, který je dovedl statečně a svatě chrániti až do časů pozdějších.

Kněží cizí národnosti, působící mezi utlačeným národem, nedovedli oceniti skvělé bohatství, které nalézalo se mezi lidem. Proto též první období lotyšské literatury (1526—1750) jest omezeno jen na spisy duchovního rázu.

Literaturu bez motivů duchovních zahájil G. T. Stenders čili Starý Stenders (1714—1796), jímž se započalo druhé období lotyšského spisovatelství (1750—1850). Osvětové snahy osmnáctého století pronikly i do Lotyšska. Ačkoliv Lotyšové žili v tuhém poddanství, přece ve styku s kulturním světem přijímali změny životní a současně i duševní; tak v roce 1822 byl založen první lotyšský deník »Latviešu Avizes« (Lotyšské listy), jenž byl redigován Karlem Friedrichem Vatsonem (1777—1826). První lotyšský čas. »Latviska gadu gramata« (Lotyšská ročenka) vychá-

zel již dříve za vedení publicisty Matisa Stobeho (1740 až 1817).

Třetí období literatury lotyšské počalo rokem 1850 a ku konci 19. století dosahuje významného rozkvětu.

Spolu s probuzením národního sebevědomí a národní hrdosti začíná nová činnost; zakládají se národní spolky, divadla atd.

Spisovatelé navracejí se k původním pramenům krásy duševního bohatství národa. Objevila se celá řada národních pracovníků, kteří současně jsou žurnalisty a spisovateli i obhájci národních práv. Mezi ně náleží v první řadě *Krišjanis Valdemars* (1825—1891), který mimo to má zásluhy o založení lotyšského námořnictví; energický byl žurnalista *Kaspars Biezbardis* (1806 až 1866) a redaktor *Bernhards Dirikis* (1831—1892); idealistický *Atis Kronvalds* (1837—1875); *Fr. Brivzemnieks* (Teodors Treilands, 1846—1907), jmenovaný již *Krišjanis Barons a mn. j.* Nejvýznamnější básníci této doby jsou: *Juris Allunans* (1832—1864), zvláště však *Andrejs Pumpurs* (1841—1902) a *Auseklis* (Krogzemju Mikus (1850—1879), jehož básně jsou plny hluboké víry ve zdatnost a budoucnost svého národa. Jako spisovatelé povídek zasluhují zmínky realistický *Juris Neikens* (1826—68) a *bratři Kaudzité Reinis* (1839—1920) a *Matis* (nar. 1848), spisovatel slavného románu z doby národního probuzení »Mernieku laiky« (Doba zeměměřičů).

Žurnalistickým perem obratně vládli *Materu Juris* (Juris Maters (1845—1885), *Indrikis Laube* (1841—1889) a mn. j.

Ke konci 19. století národní nadšení počíná ochabovati a spisovatelé se více věnují otázkám individuálním i všeobecným. Jan Esenberg Rodas (1862—90) je lyrik lásky plné náboženské opravdovosti. Následkem poměrů v hospodářsko-vlasteneckém životě vznikají nové sociální ideje, které čelí proti směru přežitému. Popularisuje se Marx, Darwin, Fen, Böckle a j. Nejvroucnějším zástupcem nového proudu a nejschopnější teoretik J. Jansons (1871—1917) shromažďuje kolem listu »Dienas lapa« (Denní list) veškeré pokrokové lotyšské spisovatele a žurnalisty; ti to poukazují zvláště na požadavky skutečného života opominutých vrstev a ostře kritisují naivní a konservativní snahy. Báseň a prosa se stává odleskem disharmonického života a nemilosrdných skutečností, v čemž spočívá hlavní jádro ideje.

Zvláště to jasně pozorujeme u předčasně zemřelého básníka

Eduarda Weidenbauma (1867—1892) v jeho hlubokém pesimismu a ostré ironii. Částečně jemu podoben jest básník Zvargulu Edwards (Treimanis, nar. 1866), méně již Aspazia (Elsa Pliekšanova, roz. Rosenbergová, n. 1868), která zpívá o osobách, hynoucích v temnotě, ale zároveň volá po aktivitě a čelení osudu. Jest romantička, ale nikoliv pasivní; nestěžuje si na život, nýbrž posuzuje jej. Kromě básní Aspazija napsala ještě několik dramat, která s oblibou dotýkají se problému emancipace ženy. K lotyšským největším básníkům jest nutno čítati J. Rainise (Janis Pliekšans, naroz. 1865). Stál vždy v prvních řadách borců za sociální spravedlnost, hájil socialistickou ideji a po potlačení revoluce v roce 1905 musel se uchýlit do ciziny. Navrátil se teprve po založení samostatné republiky lotyšské. Celkový počet jeho děl dostupuje několik desítek, mezi nimi jsou významná dramata »Josef a jeho bratři«, »Oheň a noc«, »Hraju, tančím«, »Induls a Arija«, »Vane větríček«, »Zlatý kůň«, »Po idealista« a mn. j., z nichž jest patrno široká erudice, hluboká síla a nadšení; mistrovskými tahy spojuje vzácné rysy ideové s estetickými, jakož i dokonalou formu s obsahem. Rainis jest zakladatelem lotyšského symbolistického dramatu. Stejně možno oceniti také jeho lyriku, která jest zároveň povzbuzující a intimně jemná a otevírá nám nejkrásnější prameny lidské duše. Rainis má také nejlepší překlady klasiků do lotyšštiny. Jako psycholog, estét a inspirátor se všelidským cítěním a hloubkou myšlenek jest dnes největším lotyšským spisovatelem. Kdyby byl měl štěstí naroditi se jako syn některého velkého národa, bylo by jeho jméno známým celému kulturnímu světu.

Ideová hrůza různých protichůdných směrů, které tak mohutně ovládly lotyšskou literaturu počátkem 20. století, stále vzrůstá až do světové války a stejně rychle opět klesá po revoluci. Všechny směry se vyrovnávají v kulturní spolupráci, aby budovaly nový svobodný samostatný lotyšský stát. Velké oblibě se těší práce lotyšského nejsympatičtějšího básníka lásky a skladatele povídek Jana Poruka (1871—1911). »Duše jest vše, co hledáš v tomto nevyčerpatelném pramenu, co hledáš u jiných, a proto dívej se do sebe, utíkej se sám k sobě,« praví Jan Poruks a tato slova můžeme stavěti jako motto všech jeho děl. Je v nich láska, sny, stesk, tichá resignace a čistota srdce. Poruks jest

pravý romantik, který zavrhuje všechno skutečné, pozoruje všechno jen svým srdcem a spoléhá se pouze na své city, které ho vedou po stinném údolí života k zoufalství. Básník žije, aby miloval, a miluje, aby umřel. A proto Porukovo dílo v 5 svazcích jest eposem osudu lotyšského mladého pokolení, jeho Iliada a Odyssea.

Větší pozornost než dříve, před lotyšskou samostatností, věnuje se dnes Rudolfu Blaumanovi (1862—1908) a jeho pracím. Blaumanis jest nejdokonalejším znalcem a popisovatelem lotyšského tradicionelního selského života, mimo romány ovládá veškeré typy básnictví, novelu, drama, komedii i lyriku. Jest realistou srdečně pravdivým a ve svých dramatech proti symbolickému Rainisovi dovede dramaticky a mocně seřazovati nejobyčejnější zjevy života. Jeho osoby jsou psychologicky živé, úchvatné a typicky lotyšské. Kdo se chce seznámiti s celkovým životem lotyšského národa, musí čísti Rud. Blaumana.

Život národa popisuje též A. Saulietis (August Plikauskis, nar. 1860), však nikoliv tak objektivně a důsledně jako Blaumanis. Nadání Saulietovo jest spíše lyrické a proto jeho básně jsou významnější než jeho prosa a díla dramatická.

Kulturně historickou cenu mají velké romány širokého stylu Augusta Deglava (1862—1922); nejpopulárnější je jeho pověst z dob otrockých »Starý hradník«. Lotyšské měšťanské vrstvy přesně popisuje Andrejs Upits (nar. 1877). Ostře posuzující, místy přísný, přirozeně otevřený, nejlépe pochopil i stinné stránky života a jeho odporné zjevy. V románové trilogii »Nové prameny« ukazuje, jak z členů jediné selské rodiny se vyvinují zástupcové různých nesourodých vrstev a idejí, sám však vždy sympatisuje s tendencemi demokratickými. Mimo prosu byla jedním z nejhlavnějších jeho polí působnosti kritika. Zde se staví na zásady historického materialismu podobně jako ruští kritikové Frič, Belov, Kohanu. Je-li někdy tendenční, má přece velké zásluhy při potírání některých méně sympatických literárních zjevů. Jako spisovatele objektivně reálného společenského života lze jmenovati E. Birznieka-Upita (nar. 1871). Zjevy neb povahy zvláštní nepovažuje za svůj cíl; jeho pozorovatelský pohled jde mnohem hlouběji. Sepsal mnohé, krásné, umělecky cenné dětské povídky, pohádky atd. Taktéž Anna Brigaderová

(1869 nar.) podává mnoho cenných povídek velkým i malým přátelům umění. Ve svých dramatických pracích široce používá látky pohádkové (v dětských činohrách »Spriditis«, »Maija a Paija« a j.) uvažujíc v nich také o otázkách nynější doby. Někdy se zálibou rozbírá problém ženské duše, nežádajíc však jako Aspazija pro ni společenskou emancipaci. Žena Anny Brigaderové není z těch, které volají dychtivě po svobodě a požitku; její úděl jest milovati, doufati, odpouštět, trpět a ke konci přece zvítěziti, protože láska jest vnitřní bytí ženy. Lyrika Anny Brigaderové jest intimně tichá, bez předpokladů, dýšící více srdečností než silou. K našim nejlepším spisovatelům povídek se počítá Janis Jaunsudrabinš (nar. 1877). Sám jsa malíř krajinář vplétá do svých povídek příjemný kolorit přírody, kde z každého slova září jasná zář. Příroda u něho žije; v impresionistické výslunnosti se zračí nejvyšší panpsychism. To však není všechno — Jaunsudrabinš jest znalec člověka, psycholog, čtenář může v napětí sledovati vývoj jeho hrdinů, žít s nimi a trpět. Kdyby jeho osoby byly v životě sebe méně významné, nejobyčejnější, spisovatel je plastickým škrtem péra dovede učiniti velkými a významnými. Neidealisuje, nýbrž uplatňuje jejich zvláštnosti a ukazuje jejich duše. Jaunsudrabinš napsal trilogii povídek (Aija«, »Atbals«, »Ziema«), které jsou květem naší literatury. Neklid věčného hledatele, bludného Holanďana, jeví se v povídkách a básních Jana Akuratera (nar. 1875). Člověk prochází životem jako host. Zde radost, tam smutek — užij, usmívej se a jdi mlčky dále ke svému věčnému cíli. Akuraters a také Jaunsudrabinš napsali několik dramat. Vedle těchto dvou spisovatelů bývá vždy jmenován jejich přítel a vrstevník Karlis Skalbe (nar. 1879), estét a lyrik, vždy duchaplný, plný zádušného snění a jemnosti. Jeho básně jsou intimně jemné, nadšené, někdy jásající a božské, někdy jemně smutné až k smrti. Ale stále tichá je jeho poesie, úplně tichá jako hloubka v dálce se třpytících hvězd půlnoci. Jeho duše je jako čarodějný pramen, ve kterém se odrážejí události a všední příhody divným způsobem se proměňují v nejkrásnější postavy pohádek a snů. V nekonečné perspektivě tohoto božského pramene přítomnost se stává minulostí a básník se usmívá nade všemi smutky a starostmi, jelikož *minulé* může být jen krásné. Skalbe dovede však vzkřísiti život

ze klína šedivých dřívějších dob, dovede pohádky proměňovati ve skutečnost a nechávati nás plakati spolu se svými hrdiny. Proč? Protože jeho báseň jest básní srdce. Skalbe píše však také prosou a sice nejraději pohádky, ale i tyto jsou nejčistší lyrikou symbolickou, která okouzlí prostotou, jednoduchostí a nevinností.

Protějšek Skalbeovi jest básník Pludons (Vilis Lejnieks, nar. 1874); je básníkem optimismu; přece však se poddává kontrastům života. Avšak všemi rysy náleží životu; v prostoru, v svobodě zvedá se jeho duše v tvůrčím vzrušení. Ne nadarmo však téměř všechno, co cennějšího napsal, má předmětem moře — moře se svou mocí, elementární, přírodní silou, unavující jednotvárností, nedozírnou šíří rozvírá křídla básníka. Výraznost Skalbeho jest stručná, impressionisticky zhuštěná; Forma Pludonova jest bezvadně propracována, rozvinuta, bohatá rytmickou členitostí. Některé jeho delší básně («Syn vdovy», «Dva světy» a j.) jsou pravé perly. Pěkné povídky a básně píše «Ligotnu Jekabs» (J. Rose, nar. 1874). Všechno jest u něho čestné, nenásilné, přirozené, plno úcty k vnitřnímu člověku. Svobodný jest jen ten, kdo umí ceniti svobodu druhého, a také v lásce nesmíme znásilňovati v individuální nezávislosti jeden druhého, jelikož vyšší mravnost jest ohlas srdce každého jednotlivého člověka. Zvláštní lotyšskou dávkou citlivosti a zvučnosti vyznamenává se Antons Austrinš (nar. 1884). Jest realistickým mystikem a v jeho pohádkách a básních ještě žijí dřívější zvyky, dřívější jazyk našeho národa. Modré světlo měsíce, ticho a jemná romantika zní z lyriky Fr. Barzdy (1889—1919). Básník — syn země s nebeským steskem v srdci; půlnoční pocestný opojený sněním. Podobně jako Poruku a Skalbe i Antons Austrinš baží po jasnosti, kráse harmonií, ale je ještě jemněji vyhraněný ve svých citech. Z poesie Fr. Barzdy dýchá svatá mystika přírody. Bezstarostné ticho miluje Adolf Erss (nar. 1885). Ale není ani ohnivým duchem pro testu ani pasivním snilkem. Štěstí a smutek pokrývá zdrželivou, tichou něžností, hledaje syntésu procitnutí v hladké, básnické řeči. Sbírka básní «Amorova zahrada» obdržela cenu. Pozoruhodné jsou také jeho povídky. Rozmach širokého stylu Viktora Hugo jest v mocné poesii Eduarda Virzy (nar. 1883). Tento spisovatel velebí přirozeně opravdovou lásku pohlaví, dává se nadchnouti velkými historickými hrdiny a opěvuje je.

Popularisoval v Lotyšsku francouzské básnictví vzornými překlady Vaerhaerena, Baudelaira, Musseta a j. Mistrem formy básnické jest Karel Kruze (nar. 1884) a jeho emoční zážitky jsou vystiženy v klidných, pečlivě formovaných rytmech. Kruzovi v tomto směru jest příbuzný Valdemars Dambergs (nar. 1886) a v některém ohledu možno také uvést vůdce dekadentů Viktora Eglita (nar. 1887), který však ještě často ukazuje svou vlastní osobnost. Povídky V. Eglita a Dambergova dramata postrádají oživujícího tepla a lidské jednoduchosti. Vzněty myšlenek a vnitřní vyrovnanost, jaké vidíme v dílech V. Eglita, najdeme v menší míře také u Karla Jekabsona (nar. 1879). Přes to jest Jekabsons básníkem s pravou intencí hudebního verše, která někdy může býti vzorem. Méně nadšením, spíše vážnou vůlí a sebekritikou vynikl básník a spisovatel povídek Pavils Rozīts (nar. 1889). Za 10 let napsal velký počet knih, které jsou vesměs pozoruhodné. Rozmachu a jistoty plnou dráhu spisovatelskou začal nynější náš dějepisec kultury Arved Švaba (nar. 1888). Píše krátkými, lakonickými a skoncentrovanými větami, sahaje vždy na kořen věci. Jeho dějepis lotyšského národa jest jedním z nejúplnějších a nejlepších. Hrůzy války, bídy a starosti z části historicky, z části samostatně popisuje Karlis Štrals (nar. 1880) ve velkém románu »Karš«. Válku Karlis Zarinš (nar. 1885). Několik kulturně historických románů napsal nejpopulárnější lotyšský vydavatel a nakladatel, spisovatel A. Gulbis. Do řad známých spisovatelů povídek patří ještě Janis Grins (nar. 1890), Linhards Laicens (nar. 1883), překladatel finského národního eposu »Kalevaly«, nedávno zemřelý nadaný novelista Janis Ezerinš (1891—1924) a mn. j. Mezi básníky zasluhují zmínky ještě Apsesdels (Augusts Apsits, nar. 1880), *Janis Karklinš* (nar. 1891), Janis Sudrabkalns (Arvids Peine, nar. 1894), Andrejs Kurcijs (Kursinskys, nar. 1884), J. Vainovskys (n. 1887), Peters Ermanis (nar. 1892), Valdis Greivinš (nar. 1895) a mn. j. Spisovatelé dramatictí jsou: Zeiboltu Jekabs (nar. 1864, † 1924), Eduards Vulfs (1886—1919), Julijs Petersons (nar. 1880).

Z významnějších dějepisců, literárních historiků a kritiků umění jsou: Teodors Zeiferts (nar. 1865); Janis Lapinš (nar. 1885), Roberts Klaustinš (nar. 1875); Arturs Berzinš (nar. 1882);

A. Krauja (Balodis), prof. Zalits (nar. 1864); A. Birkerts (nar. 1876), P. Birkerts; K. Straubergs (nar. 1890); Janis Asars (1877 až 1918), Aronu Matiss (nar. 1859); konečně již jmenovaný Ligothu Jekabs, Pludons a j.

Zároveň s písemnictvím rostla a rozvíjela se lotyšská žurnalistika. V malém Lotyšsku vychází nyní přes 40 deníků, z nichž 20 v Rize. Značný jest také počet i jiných periodických publikací. Největší a nejrozšířenější je dnes všestranný deník, demokratický orgán »Jaunakas Zinas« (red. J. Karklinš), který se tiskne v 100.000 exemplářích. Ostatní deníky jsou menšího rozsahu.

Tvůrčí duch lotyšského národa v umění výtvarném vyvinul se již v dobách dávno minulých, o čemž svědčí různé vykopávky, zejména bronzové ozdobné předměty. Za starých dob ovšem mnohé umělecké předměty dovážely se z ciziny, byly však domácími obyvateli dle jejich vkusu upravovány a ryze lotyšskými ornamenty zdobeny. Archeologické vykopávky v Kuronsku a Livonsku svědčí o tom, že již v době kamenné Lotyšové zdobili nádoby, zbraně a lovecké přístroje různými ornamenty a výkresy a pokoušeli se vyřezávat z kostí podoby ptáků a zvířat. Podobné ozdobné předměty byly nalezeny ve vykopávkách starých hradů lotyšských knížat. Mnohé z nich sloužily při pohanských obřadech na počest bohu Perkonu a bohyni Laimitē. Německou invasí a následujícím utlačením národa a jeho tvůrčího ducha upadá národní umění výtvarné. Z této doby pocházejí pak jen zmíněné národní písně, pohádky a báje. Ovšem, sociální reformy nemohly ze začátku valně zlepšiti hmotné poměry národa a následkem toho ani lotyšští umělci nemohli své schopnosti úplně vyvinouti, poněvadž stále museli bojovati s hmotnými překážkami, jimž velmi často podléhali. Bezpochyby i v době roboty byli již vynikající umělci lotyšského původu, již však pro národ byli ztraceni, jelikož svůj původ často zapřeli. Předními lotyšskými vynikajícími malíři jsou *Karlis Huns* a *Julijis Feders*. Jejich díla tlumočí nejlépe ryze národní lotyšské umění; jsou v uměleckém světě dobře známí a oblíbení. Oba jakož i převážná většina lotyšských akademických malířů obdrželi své umělecké vzdělání v Petrohradě. V prvních letech jejich tvůrčí činnost značně podléhala ruskému vlivu, brzy však osamotněla.

Malíř Arturs Baumanis hraje velikou úlohu v dějinách lotyš-

ského umění tím, že použil ve svých výtvorech mnohých lotyšských motivů a jest průkopníkem národního realismu. Třeba však upozorniti na to, že tento realismus byl převzat od ruských umělců, ale díky citověji založené povaze lotyšské, byl měkčí.

Janis Rosentals podlehl vlivu francouzských impresionistů. Též on věnuje velkou pozornost ryze lotyšským typům a později po návratu z Francie s oblibou se věnuje krajinářství a užívá zde živých a lahodných barev.

Největší zásluhu o povznesení lotyšského umění na výši západoevropské tvorby má profesor *Vilhelms Purvits*, narozený roku 1872. Svá studia v petrohradské umělecké akademii ukončil dílem »Poslední paprsky«, za něž byl vyznamenán a dostal stipendium k cestě za hranice. Za účely studijními procestoval Německo, Francii, Itálii, Norsko, Švédsko a Anglii. Purvita lze považovati za prvního umělce, který do Ruska a východní Evropy svou tvorbou přinesl čistý impresionismus. Jeho díla získala si na mnohých evropských výstavách cenu; tak obraz »Břežnové slunce« na Lyonské výstavě roku 1902 a »Severní noc«, která dobyla zlaté medaile »Croix de Mérite«. Mimo to zúčastnil se s velkým úspěchem i různých jiných evropských uměleckých výstav. Byl v petrohradské umělecké akademii činný jako pedagog a od roku 1921 jest ředitelem a profesorem lotyšské umělecké akademie v Rize. Purvits svými sytými a živými barvami učinil mnoho pro osvobození umění od realismu a pozvedl lotyšské výtvarné umění na výši západoevropskou. Nejoblíbenějším jeho motivem jest jarní sníh, voda, podzim a severní zima. Jeho obrazy lotyšské přírody nemají dosud sobě rovných. Purvits měl značný vliv na mladé pokolení lotyšských umělců, z nichž ani jeden ho nepředčil. Z jeho žáků uvedeme pouze *Valdemara Zeltina* a *Petra Kalvé*.

V lotyšské společnosti oblíbeným umělcem jest spolužák Purvita *Janis Valters*, jenž svou jednoduchostí a srdečností stojí blíže Rosentalovi.

Alexandris Romans. Jako tak mnohý lotyšský umělec, musel i Romans neustále bojovati s velmi nepříznivými hmotnými poměry, jež úplně podkopaly jeho zdraví, takže zemřel v plném rozkvětu své umělecké činnosti. Romans vyniká svými portrety, genrovou malbou a krajinami.

Lotyšský ministr zahraničí Z. A. Meierovics
a bývalý ministerský předseda.

Profesor Robert Tillbergs, narozený roku 1880, jakožto akademický portretista zaujímá v lotyšském malířství význačné postavení. Jeho díla vynikají klidem a nejeví tcho náruživého hledání nových cest, s jakým setkáváme se u jiných lotyšských malířů. Od roku 1921 je činný jako profesor na umělecké akademii v Rize.

Janis Kuga, narozený roku 1878, vynikající dekoratér národní opery a národního divadla v Rize. Z jiných jsou známi ještě *Janis Belcens*, *Rudolfs Perle*, *Karlis Brencens*, *Konstantin Liel-auss a j.* Zástupcem německé školy jest *Hermans Grünbergs*.

V době předválečné od roku 1890—1914 lotyšské výtvarné umění značně rozkvetlo. V této době vynikají též sochaři *Zalkalns*, *Dzenis*, *Škilters*. Lotyšské umění této doby jest uznáváno i za hranicemi a slibný tento rozvoj vděčí lotyšskému svazu pro podporu umění, jenž byl založen roku 1910. Tento svaz pořádal mnoho výstav a poskytoval mladým a slibným umělcům hmotné podpory. Druhým cílem společnosti bylo sbíratí vynikající umělecká díla. Bylo zakoupeno na 400 různých obrazů a soch. Tato sbírka byla základem lotyšského uměleckého musea. Leč za války činnost společnosti byla přerušena a teprve roku 1920 v Rize obnovena. Vojna a revoluce způsobily lotyšskému národnímu umění těžké ztráty, mnozí umělci padli ve válce, někteří byli zmrzačeni a část jich byla nucena opustiti vlast. Útrapy emigranta nemohly přirozeně míti blahodárného vlivu na činnost a zdraví umělců. V době poválečné však lotyšské umění rozkvétá a mohutní. Roku 1920 byla založena společnost umělců, z nichž nejvíce vynikají *Rcsentals*, *Purvits* a *Tillbergs*, neméně významným členem společnosti jest:

Janis Jaunsudrabinš, narozený roku 1877, malíř a spisovatel. Vyniká vřelým citem, upřímnou láskou k přírodě a dětem. Nejcennějším jeho dílem jest ilustrace »Bílé knihy«, jež je úplně přizpůsobena dětskému vkusu a pojmání.

Edwards Brencens, narozený 1885, je znám svými dokonalými, ryze lotyšskými typy.

Peters Kundzinš, dekoratér lotyšské národní opery a uměleckého divadla.

Profesor R. Zarinš, narozený roku 1869, má velké zásluhy o povznesení lotyšského umění grafického, jež ovládá dokonale.

Za účely studijními navštěvoval Berlín, Vídeň a Paříž. Téměř po dobu 20 let zaujímal odpovědné postavení v ruské státní tiskárně a z jeho pera pocházejí výkresy mnohých dokumentů a bankovek. Nejoblíbenějším motivem jeho obrazů jsou houště lotyšských lesů a nejpoblíbenějším je pohádkový cyklus »O čem šeptají lotyšské lesy«.

Profesor Zarinš je v této době profesorem umělecké akademie v Rize. Milovníkem lotyšských selských typů jest *Teodor Uders*, narozený roku 1868—1915. Téměř všechny jeho práce jsou prochnuty láskou k národu a jeho strastiplnému životu. Grafikem ryze moderního stylu je *Zigismunds Vidbergs*, narozený roku 1890, který se věnuje všestrannému líčení života. V jeho dílech převládají elegantní formy a linie a úplná technická virtuosita.

Julijs Maderneeks, narozený roku 1870, zná dokonale starolotyšské typické výkresy, vzory tkaniv, starolotyšských písmen a starolotyšské umění vůbec. Jinými vynikajícími činiteli lotyšského uměleckého průmyslu jsou *Ansis Cirulis*, narozený roku 1883, a *Janis Sudmāls*, jenž snaží se všude postupovati dle starolotyšských uměleckých tradic.

Valdemars Matvejs, naroz. r. 1877, zemř. r. 1914, byl hledatelem nových cest a forem a zanechal cenné teoretické vědecké spisy o umění černochů, západoevropských národů a obyvatel Velikonočních ostrovů.

Z lyrických malířů vynikají:

Konrad Ubans, narozený roku 1893, a *Valdemars Tone*, narozený roku 1892. Vedle jmenovaných má Lotyšsko ještě několik mladých malířů směru moderního.

Z lotyšských sochařů musím zde uvést ještě jméno *Teodora Zalkalna*, narozeného roku 1876, žáka velkého *Rodina*. Jeho díla vynikají jednoduchostí a dokonalou technikou a možno je považovati za průkopníka lotyšského sochařského umění vůbec. Jeho spolužák

B. Dzenis, narozený roku 1879, který ještě více prohloubil a rozšířil tradice lotyšského sochařského umění; kopie jeho soch jsou u lotyšské inteligence velmi rozšířeny. I jeho díla podléhají vlivu francouzského umění, avšak i zde setkáváme se s ryze lotyšskou snivostí a jednoduchostí.

Gustav Skilters, narozený roku 1874, je též žákem *Rodino-*

vým a dlouhá leta byl profesorem Stieglitzovy školy. I v sochařství setkáváme se s umělci moderního směru, z nichž zde uvádíme pouze *Richarda Maura*, *A. Meldera* a *Karla Cālita*.

Téměř všichni zde jmenovaní umělci patří do řady nejlepších, jež až dosud v lotyšském umění se vyskytli. Všichni jsou žáky cizích škol a na počátku své umělecké činnosti podléhají cizím vlivům, avšak s potěšením lze říci, že všude vidíme snahu, zachováti ryze lotyšského ducha a lze doufat, že v budoucnu Lotyšsko bude mít dostatek umělců a pedagogů, kteří by mladé umělecké pokolení vychovávali ve směru ryze lotyšském.

V uměleckém i vědeckém životě Lotyšska jest nyní velmi a velmi potěšující zjev, a to ten, že žádný umělec a vědec neodcizuje se národu a snaží se zbaviti cizího vlivu, což má blahodárný vliv na povznesení národního vědomí.

O výši kulturní úrovně svědčí to, že v Lotyšsku není již analfabetů. Počet škol obecných (pamatskola) jest veliký a jejich návštěva jest povinná do 16 let. Národ lotyšský stojí na vysokém stupni vzdělání, což lze přičísti velkému počtu škol středních, na příklad již v roce 1910 bylo jich 98 a žáků bylo na 22.600. V této době Norsko mělo jen 91 středních škol, Švýcarsko 86, Rumunsko 64, Srbsko 27 a Bulharsko 20. Roku 1922 počet středních škol se zvětšil na 107, na nichž bylo 1882 profesorů a 15.080 žáků. Jedna střední škola připadne na 16.944 obyvatel a je navštěvována průměrně 175 žáky. Lotyšsko má též svou vysokou školu v Rize, jež zahájila svou činnost 28. srpna 1919, byla navštěvována v prvním roce 1259 studenty a do dneška se jejich počet zvětšil na 4.476.

Neméně zajímavá data jsou o periodických časopisech, jichž bylo již roku 1913 počtem 59, mezi nimi 27 deníků. Jen v Rize v té době vycházelo jich 10 (každý o 50.000 až do 100.000 výtiscích). V době bývalého Ruska jeden časopis připadl na 23.000 obyvatel Lotyšů a v Rusku na 55.000 obyvatelů. Lotyšské písemnictví není příliš staré. První kniha byla vydána roku 1586 a dnes národ lotyšský má již velmi bohatou literaturu. Na př. roku 1912 bylo vydáno 827 literárních děl.

Přehled politického života.

Dnešní Lotyšsko se skládá z dřívější ruské gubernie Kuronské a částí gubernií Livonské a Vitebské; na západě hraničí s Baltickým mořem, na severu s Estonskem, dále má společnou hranici s Litevskem, Polskem a Sovětským Ruskem. Mořský břeh Lotyšska jest přibližně 500 km dlouhý; rozloha Lotyšska je 65.000 čtverečných kilometrů, jest tedy o polovinu menší než Československá republika, dvakrát větší než Nizozemsko a větší než Švýcarsko a Dánsko.

Lotyšsko jest bohato na města; 4 největší jsou Riga s asi 300.000, Liepaja s 75.000, Ventspils s 22.000 a Jelgava s 10.000 obyvatel. Mimo to má Lotyšsko ještě přibližně na 50 menších měst a městeček s průměrným počtem 4000 obyvatelů.

Hlavní město je Riga, které jest zároveň největší město všech baltických států a podle velikosti čtvrté bývalé carské říše. Riga, prostírá se po obou březích řeky Daugavy (Dvina) a dělí se na dvě části: Staré Město s přístavem, zvaným Stará Riga, a Nové Město s předměstími. Chci poukázat ještě jen na Liepaju jako druhé město podle velikosti. Liepaja je velice známý přístav, jenž nezamrzá celý rok a udržuje pravidelné a přímé styky s Novým Yorkem, Londýnem, Liverpoolem atd.

Nyní jest Lotyšsko státem význačně zemědělským, který dříve měl dosti rozvitý průmysl. Má přibližně 2.000.000 obyvatel, z nichž 80% Lotyšů, 9% Rusů, 5% Židů, 4% Němců a jiných národností 2%. Lotyši byli před válkou velmi utlačováni. Skutečnou moc vedle ruského úředníka měli jen němečtí šlechtici, nebo blízko jim stojící vrstva, nyní známá pod jménem německých Baltů. Lotyš ani intelektuálně ani sociálně nebyl uznáván za plnoprávného. Jeho řeč byla ruskou vládou úplně

utlačována: byl v stálém nebezpečí, že bude těžce potrestán za to, že vůbec pěstoval svou řeč a tím zabránil jejímu zániku.

Předválečné hospodářství na území lotyšském je možno rozdělit na 3 hlavní funkce, asi jako v Belgii. Jednak bylo Lotyšsko státem transitním, totiž průchodní zemí následkem polohy na mořském břehu a svých přístavních měst; přes tři hlavní přístavy lotyšské, Rígu, Liepaju a Ventspils bylo převezeno přibližně 20 až 25% všeho transportu, importu a exportu dřívější ruské říše. Za druhé byla to země zemědělská, jelikož zásobovalo zemědělskými produkty nejen sebe, nýbrž ještě je vyváželo a bylo velkoexportérem dřeva a lnu. Konečně bylo Lotyšsko ještě také zemí průmyslovou, neboť v průmyslových podnicích řízkých bylo zaměstnáno 85.000 dělníků.

Osudy Lotyšů v dávné minulosti a jejich porobení Němci nebyly s dostatek v dějinách vylíčeny a taktéž je jen velmi málo známo o osudech národa pod vládou cizí. Chceme-li mluvit o politických bojích v zemi Lotyšů a v celém Pobaltí vůbec, nesmíme zapomenouti, že mnohdy schází nám přesný historický materiál, rovněž je tomu tak na poli sociálním a kulturním, nehledě k tomu, že existuje mnoho vědeckých a historických prací, z nichž většina je vydána v poslední době, které však nestačí k náležitému osvětlení právních poměrů země v dobách dávno minulých. Lze jen poukázat na to, že dříve než Lotyšové byli porobeni Němci, měli již samostatné zárodky státního života. U Lotyšů existovaly rady, jež měly začátek v rodině, kde rozkazoval starší člen čili děd, nebo praděd, po rozvětvení rodiny. Tito starší rodin se opětně pojili v jednoty, majíce svoje rady. Na tyto rady můžeme ukázat jako na začátky státního zřízení. Z vykopávek, z jiných historických dokumentů, legend a bájí dovidáme se o prvních knížatech Lotyšska, jako byli *Imanta*, *Indulis* a j., kteří obývali dřevěné hrady, zákopy a valy opevněné, dle lotyšského způsobu zařízené a ozdobené. Oba zmínění vladařové vedli boje s přistěhovaletými Němci, ale o založení samostatného, jednotného státu zde ovšem nemůže být řeči, jelikož scházela národní solidárnost. Ze způsobu, jakým Lotyšové bránili se německé invasi, lze tušiti jiskru sociálně politického národního vědomí, čemuž nasvědčuje to, že všichni národové, obývající baltické pobřeží, spojenými silami snažili se

zbavití jha příslých, nenáviděných Řádů německých, a již dříve plně hlásili se k svému právu na samostatný život.

Ale tu projevila se německá politika snahou, zasítí různice mezi sousedy a tak nejlépe se jich zmocniti. Avšak Němci brzy musili uznati, že poměry obcí čili jednot nebyly tak primitivní, jak se jim s počátku zdálo. Národní jednoty byly utvořeny a řízeny dle primitivního způsobu, jež v některé věci bylo by možno přirovnati ke způsobu správy obcí švýcarských, ač pracovaly v docela jiných poměrech.

Hlavní chybou příslých kořistníků bylo, že nechtěli, anebo nedovedli posouditi poměry, jež tu panovaly před jejich příchodem, a pohlíželi na Lotyše a sousedící s nimi národy jakožto na méně cenné. Mnoho set let dříve, než do země přišly německé řady křižácké, existovaly zde již obchodní a dopravní tradice, primitivní a velmi pevný ústroj samosprávy v obcích a rodině.

Násilím, lstí a podvodem, vyuzítkujíce přirozenou dobrosrdečnost Lotyšů a Livů, upevňovali se v zemi Němci, zpustošili kraj, zbourali staré hrady lotyšských vládařů a ničili národní a samosprávná střediska. Čeho nemohli docílití hrubou silou, mečem a lstí, snažili se dosáhnouti rozněcováním nepřátelství mezi pobaltickými národy. Tito národové nebyli již žádným chaosem, jak to musel uznati též známý konservativní kronikář E. Serafim. U těchto plemen byly již určité třídy a kasty, a mezi nimi panovaly pevně urovnané poměry.

Přirozeně byly tu také různice, ne však tak veliké, jak o tom se rozepsali Němci, a těch bylo použito k zasévání nepřátelství. Že národ vycházel cizincům s počátku tak ochotně vstříc a nevyhledil jejich malých osad s povrchu země, můžeme si vysvětliti jen tím, že měl již pevné sebevědomí a jeho duše byla v dostatečné míře obrněna proti úmyslům těchto »nositelů kultury«. Mezi Lotyši nebylo ovšem v této době prozřetelných politických myslitelů, nebylo zvláštního brnění ani zbraní, byla však pevná vůle vzdorovati násilí, kterým se projevíli obchodní snahy německých křižáků, a díky této pevné vůli národ přestál vše, zůstal věren sám sobě, ať přes jeho hlavu přeháněla se vichřice. Jeho úkolem bylo jen trpěti a doufati.

Němci a německá šlechta snažili se vždy hájiti jen svých zájmů, vykořisťovati národ a bráti, co se vzíti dalo. Tato snaha je

charakteristická pro celý průběh dějin Pobaltí až do doby, kdy tomu osvobozený národ řekl svoje »dosti«. Po celou předcházející dobu nemohl pokořený národ uplatnit svůj vliv v životě politickém, ale byl stále předmětem rozporu mezi různými panovníky, v první řadě mezi Němci a jich následníky Poláky, Švédy a konečně, počínaje od Petra Velikého a Kateřiny II., Rusy. Národ, nemající národní a osobní svobody ani práva na majetek, života politického účasten býti nemůže. A když se někomu podařilo vymaniti z tohoto moře slz a útrap, tím již přestal býti Lotyšem. Tím více se v srdci utlačovaného národa rodila myšlenka o odplatě, jež měla a musela nastati. Jakožto světlý moment ze života národa jest jen doba trvání samostatnosti Kuronska, kdy měl národ občanská práva a byl účasten v politickém a hospodářském životu státu. Lotyšové měli zde svoje průmyslové závody a někteří měli vynikající postavení, což bylo jen světlým paprskem v tehdejší životě národa. K tomuto stručnému přehledu není již třeba zvláštního vysvětlení. Z těchto důvodů Evropa nesmí pohlížeti na vznik Lotyšské republiky jako na pouhou náhodu, nýbrž jako na zralý proces historický, když stará ruská monarchie po převratu v roce 1917 nebyla s to, aby udržela pohromadě uměle k sobě připojené součástky a nadále odpírati jim to, co jim na základě práva na sebeurčení národa a samostatný rozvoj náleželo. Ruská revoluce byla k tomu nejvýše vhodným momentem a bylo na čase setřásti se šije po staletí trpěné a nenáviděné jeho cizího panování.

Název »Latvija« a myšlenka samostatné jednoty je stejně stará jako národ sám. Jméno »Latvija« bylo známo v literatuře i vědě, jak v Německu tak i v Rusku. Na Sibiři s československými legionáři bojovali lotyšští střelci za společnou svatou věc, za národní práva a svobodu. Mezitím v Lotyšsku za nejtěžších okolností následkem německé okupace byla založena národní rada, jež pokračovala v činnosti z roku 1905, kdy národ nabyt vědomí, že chvíle jeho osvobození není daleká. Bylo však přestáti ještě mnoho těžkých zkoušek. Tak ve válce roku 1915 venkovské obyvatelstvo zejména z Kuronska bylo nuceno prchnouti a po svém návratu nenalezlo nic, než holé zříceniny a zákopy. A bylo třeba neúměrné energie a dobré vůle a nesmírné lásky k rodné zemi, aby se obrátila tato poušť zase v pole a vystavěla nová oby-

dlí. Založením národní rady roku 1917 rostla i naděje, že zdánlivě zesnulý Imanta se vzbudí a svým ohnivým mečem zažene nepřátele a že národní hrdina Lačplesis, jenž podle báje věčně bojuje a zápasí s černým německým rytířem, po každé však s ním padá se skály do propastí, nakonec zůstane přece vítězem.

Dne 18. listopadu Lotyšové slaví svátek osvobození, jelikož tím dnem roku 1918 byly uskutečněny jeho naděje a tužby, ale utrpení nebylo stále ještě konce. Odvěci nepřátelé, němečtí baroni, podporovali politiku připojení se k Německu. Po vpádu bolševiků (který byl odražen) následovala invase vojska Bermonta — Golce. Spiknutí proti lotyšské zatímní vládě bylo odhaleno a země vyklizena od nepřítele. Události tyto zběhly se roku 1919 a zatímní vláda byla nucena opustiti Rígu a na parníku »Saratov« uchýliti se do Libavy. Po vítězství nad nepřáteli byla s velkým jásotem opětně v Rize uvítána a s pevným přesvědčením a dobrou vůlí zahájena práce na znovuzřízení veškerého hospodářského, kulturního a politického života.

Národ lotyšský byl až dosud za hranicemi velmi málo znám a bylo nutno usilovati, aby byl závažným a uznaně plnoprávným členem společnosti světa. Právo k tomu dala již 14. these Wilsonovy mírové smlouvy, která přiznává národům sebeurčení, s čímž Rusko a Německo bylo nuceno nejvíce počítati. Lotyšsko zůstalo proto vítězem, že opírá se o celý jednotný národ.

Vůle národa je hybnou silou, jež zachraňuje národní věc a vede nově založený samostatný stát vstříc světlé budoucnosti. Dnes po šestiletém trvání s radostí můžeme poukázati na vše, co bylo v tak poměrně krátké době dosaženo. Že to nebyla žádná lehká práce, lze si snadno představití, jelikož ruská monarchistická emigrace za hranicemi se snažila národ očerniti a obviňovala jej jako jediného původce všech neštěstí bolševismu, ačkoliv tak nebylo a lotyšští střelci jen v nejkrajnější nutnosti byli nuceni připojití se k Rudé armádě, protože návrat do vlasti, kde panovali a vše ničili Němci, byl jim znemožněn.

Práce budování státu měla dvojí cíl: jednak tvořiti stát a stabilisovati jeho poměry, tvořiti z trosek základy nového života, jednak překonávati překážky, jež kladli v cestu nepřátelé: Němci a Rusové, šířící nepravdivé zprávy s úmyslem zmařití tvůrčí práci národa.

Meč a rozum byly zbraně, jimiž byla budována Lotyšská republika. V krutých bojích národní armáda vyklidila území od nepřátel a upevnila státní hranice. Neméně těžký boj svedli naši státníci na poli diplomatickém za účelem zajištění práv mezinárodních. Boje již přestaly a po šestileté usilovné práci lze se zadostiučiněním pohleděti zpět.

Po utvoření státu přese všechny obtíže docíleno uznání *de facto* nejdříve od vlády anglické, k níž ihned po prohlášení republiky odebral se ministr věcí zahraničních Z. A. Meierovics. Po tomto uznání nebylo již lze považovati věc lotyšskou za záležitost Ruska nebo Německa a bylo zřejmo, že tu běží o osud samostatného státu, jenž má své právo a své místo v mezinárodním životě.

Roku 1919 bylo Lotyšsko uznáno *de facto* všemi státy zúčastněnými na pařížské mírové konferenci. Byl to první krok k uznání *de jure* (za nimž v zápětí následovalo navázání styků hospodářských a obchodních. V této době vynořila se také otázka pevného svazu baltických států). Uznání Lotyšska *de jure* velmocemi stalo se 26. ledna 1921. Toto uznání je bezpodmínečné a neukládá povinnosti platiti dluhy bývalé ruské říše. Dnes je Lotyšsko uznáno *de jure* již od 40 států.

Hospodářský život.

Co se týče hospodářského života Lotyšska můžeme dnes již říci, že Lotyšsko překonalo téměř všechny největší obtíže. Jelikož je státem agrárním, byla první pozornost věnována znovuzřízení hospodářství na venkově, poskytnutím pomoci a různých subvencí zemědělcům. Základnou agrární politiky Lotyšska je však agrární reforma provádějící vyvlastnění pozemků ať již bývalé šlechty, či velkostatkářů jiné národnosti. Půda byla rozdělena a tak povstalo mnoho nových hospodářství.

Zákonem ze dne 24. září 1924 byla v Lotyšsku provedena radikální pozemková reforma. Majetek velkostatkářů byl vyvlastněn a rozdělen mezi sedláky. Pozemková reforma v Lotyšsku se rozlišuje od pozemkových reforem v některých jiných nově založených státech nejhlavněji tím, že Saeima (sněmovna) přijala zákon o bezplatném vyvlastnění velkostatků a klášterních pozemků, jež byly odevzdány novým majetníkům k používání.

O otázku náhrady, odehrávaly se ve sněmovně mezi levým a pravým křídlem kruté boje. Motivy provázející podání návrhu do sněmovny lze rozdělit na dvě části: předně na tak zvané motivy spravedlnosti, jež možno opět rozdělit na dva díly; kromě toho však bylo dbáno i motivů účelnosti.

K motivům spravedlnosti patří nejdříve motivy dějinné. Německá šlechta držela ve svých rukou všechny největší pozemky (latifundie) a dostávala od zemědělců nezasloužené nájemné. Šlechta nepracovala vůbec, nýbrž žila jako parazit, spekulujíc pozemky, jež byla před 700 lety získala do svých rukou.

Aby si tyto pozemky zajistila, německá šlechta snažila se vždy podporovati režim carské vlády. Revoluce svrhla tento tyranský režim, zničila jeho základy a tím také i šlechtu. Podobnou

cestou pokračovala revoluce téměř ve všech jiných evropských státech, jen s tím rozdílem, že jinde šlechta byla zbavena své moci již v minulém století, ba i dříve. Lotyšsko, jež bylo spojeno se zaostalým Ruskem, musilo toto jho trpěti až do XX. století, ačkoli dle svého všeobecného vývoje a veškerých jiných okolností osvobození bylo by se mohlo státi již dříve. Po celé 19. století byly téměř stálé nepokoje a německá šlechta na svých statcích vydržovala vojsko. Za velkých nepokojů v Rusku v roce 1905 zvedl se i národ lotyšský, jak vrstvy inteligentní, tak i vrstvy pracovní. Leč ruský sedlák nebyl ještě s to, aby odhodil carské jho a Lotyši trpce nesli toto příkoří a národní sebevědomí přímo ukřižováno. Musím zde poukázati k tomu, že německá šlechta nezískala svých pozemků jen ohněm a mečem, nýbrž i falešovanými dokumenty. Takovým falešným dokumentem byla gramota (privilegium) polského krále Sigismunda Augusta. Podobnou gramotu pro Kuronsko vydal vladař Ketler. Stejná práva chtěla šlechta získati i v Livonsku, jenže švédská vláda toho nepřipustila. Kateřina Veliká upevnila práva šlechty na neobmezené držení pozemků. Z toho vysvítá, že není dějinných motivů, které by ospravedlňovaly placení náhrady za vyvlastněné pozemky v Lotyšsku, neboť německá šlechta nikdy neměla justus titulus na vládnutí půdou, dokud vláda jí takového práva na základě falešných dokumentů neposkytla.

Za revoluce roku 1917 Rusko bylo osvobozeno od carského jha, čímž i Lotyšům bylo umožněno vypořádati se s německou šlechtou. Šlechta jest úplně poražena a lotyšský pracující lid přikročil k likvidování těch hospodářských příkoří, jež mu bylo po sedm století snášeti. Proto též v Saeimē (sněmu byl přijat zákon o beznáhradném vyvlastnění šlechtických pozemků.

Druhý motiv spravedlnosti jest rázu ryze psychologického. Musíme jen nahlédnouti do mnoho století trvající doby poroby, kdy Lotyš musil pracovati na svého pána — německého šlechtice — a za každé provinění, totiž vzepření se proti této nespravedlnosti, byl týrán. Doba od roku 1905 do 1907 byla nejkrutší a je známa v dějinách svými exekucními výpravami, pořádanými německými barony — velkostatkáři. Z dokumentů předložených státní dumě jest zřejmo, že bylo zastřeleno 1200 lidí a spáleny 302 venkovské usedlosti. V mé paměti dosud utkvěl nezapome-

Správní rada ústředního družstva „Konsums“.

Z leva na pravo: členové správní rady A. Braemers a P. Pelcs; předseda správní rady a dozorcí rady, jakož i hlavní ředitel poslanec P. Stcinieko; místopředseda Ed. Laursons; členové správní rady K. Ozollis a V. Skubins.

nutelný obraz! Do jedné obce přijela výprava německých baronů. Jednomu sedláku, po jehož synu se právě pátralo, bylo uloženo syna přivést, jinak jeho statek bude spálen. Nebohý otec syna přivedl, a ten byl za přítomnosti otce zastřelen.

Dle agrárního zákona přijatého lotyšským ústavodárným shromážděním dne 16. září 1920 přecházejí veškeré pozemky a lesy do státního majetku, vyjma půdu zemědělců oddělenou od velkostatků a rovněž jinak získané pozemky v případě, je-li jejich majetníkem občan lotyšský. (Zejména platí tento zákon pro Latgalii.) V majetku velkostatkářů zůstávají pozemky, jež svým rozměrem nejsou větší než obyčejné statky lotyšských sedláků střední velikosti. Tyto pozemky zůstávají v majetku dřívějšího statkáře, nesmějí však se přimknouti k ústředí bývalého velkostatkářství. Nevylvlastněna zůstává půda hřbitovní, pozemky patřící dobročinným spolkům, školám, vědeckým a samosprávným ústavům.

U farních kostelů nesmí se ponechatí více půdy než obnáší průměrné selské hospodářství.

Současně s pozemky vylvlastňuje se též i veškerý jiný pro stát užitečný nemovitý majetek, za nějž se platí tržní cena.

Dále vylvlastňuje pozemkový fond veškerý jiný zákonem vyjmenovaný inventář, vyjma průmyslové podniky (továrny), pokud nejsou určeny ku zpracování zemědělských produktů. Z toho vysvítá, že veškeré mlýny, pivovary, lihovary a cihelny s malými výjimkami přecházejí v majetek státní.

Nájemní smlouvy na vylvlastněnou půdu a na jiný majetek jsou považovány za neplatné. Rovněž zrušují se smlouvy na využitkování lesů, vodních sil a jiného těžení z pozemků.

Poplatky v naturaliích pro různé stavovské organizace, kostely, kostelní zřízení a jiné soukromé osoby jsou úplně zrušeny, což platí nejen pro pozemky agrárního fondu, nýbrž i pro jiné.

Zákon o vylvlastnění půdy bez placení náhrady byl v Saeimě přijat. Pro tento zákon hlasovali nejen socialističtí poslanci, nýbrž i poslanci stran radikálně-měšťanských, jako na příklad tak zvaní novorolníci.

Půda státního agrárního fondu jest přidělována pro zřízení nových hospodářství, pro rozšíření drobných usedlostí, rovněž

pro různé kulturní a hospodářské podniky. Pro nová hospodářství (role, pastvy a louky) přiděluje se ca 20 ha půdy, mimo kteréžto množství může se přidělití též půda dosud nezpracovaná. Podle projektu zákona poskytují se pozemky jako majetek k rodinnému použití, kdežto různým kulturním a hospodářským organisacím se pronajímají. Rozdělování a pronajímání pozemků provádí Pozemkový úřad.

Reakcionářská německá šlechta již za doby zakládání samostatné Lotyšské republiky, bojíc se národní pomsty, utekla většinou do Německa. Někteří z ní již před pozemkovou reformou prodali svoje statky a lesy, což znamená, že částečnou náhradu již obdrželi.

Taxaci pozemků provádí zvláštní komise, složená ze zástupců ministerstev financí a zemědělství, státní kontroly a obecního zastupitelstva. Pozemková reforma v Lotyšsku jest již téměř provedena. Doposud je rozděleno celkem asi 3,000.000 ha půdy. Zajímavě jest ještě to, že lotyšští sedláci pracovali mnohem intenzivněji než němečtí šlechtici, kteří dosti často nechávali půdu takřka celou nezpracovanou a tím způsobili velikou škodu celému lotyšskému zemědělství. V tomto rozdělení půdy na menší pozemky menším rolníkům lze spatřovati značné zlepšení produkce v zemědělství.

Nezdařená sklizeň roku 1923 v Lotyšsku, způsobená nesmírnou vlhkostí, měla nepříznivý vliv nejen na zemědělství, nýbrž také na všechna ostatní odvětví národního hospodářství, zvláště trpěl průmysl a obchod, ježto se snížila koupěchtivost obyvatelstva. Naproti tomu sklizeň v roce 1924 byla velmi dobrá, čímž se zlepšil všeobecný stav země. Tato sklizeň měla příznivý vliv na lotyšský zahraniční obchod, jelikož základ lotyšského národního hospodářství jest hlavně zemědělství. Lotyšští zemědělci překonávají pomalu všechny překážky, jako jsou nedostatek pracovních sil a nedostatečný živý a mrtvý inventář a tak se lotyšské zemědělství stále zvelebují a stává schopnějším konkurence. Vážným faktorem v rozvoji zemědělství je *poskytnutí úvěru*, ve kterémžto ohledu jest postaráno podle možnosti o to, aby byl tento úvěr na snesitelné úroky a na delší dobu. Za důležité produkty zemědělské lze v Lotyšsku považovati len, maso, máslo a jiné potraviny. Sklizeň lnu dosahuje 25.000—30.000 tun ročně.

Jelikož Lotyšsko samo nemá ještě dostatečný počet továren na zpracování lnu, vyváží se větší jeho část do ciziny, zejména do Anglie, Francie, Belgie a Československa a j. Aby byla dosažena možnost regulovati ceny lnu, jest prodej jeho v Lotyšsku státním monopolem. Druhý velmi důležitý a Československu již dobře známý exportní produkt jest lotyšské máslo, které nyní upozorňuje na sebe také zahraniční obchodníky. Jeho konkurence se pocífuje již také ve státech, exportujících máslo. Aby se zlepšila jakost másla, jest zavedena v Lotyšsku velmi přísná státní kontrola a dobrým producentům másla se udílejí vyznamenání a diplomy.

Hlavní exportér lotyšského másla jest doposud ústřední svaz lotyšských mlékařských družstev »Latvijas Piensaimniecības Centrala Savienība«; v menší míře vyváží máslo také ústřední svaz »Konzums« a jiné firmy. Doposud se lotyšské máslo vyváží nejvíce do Anglie, Dánska, Československa, Švédska, Německa, Belgie, Norska, Francie, Polska a do Spojených států Severní Ameriky.

Mluvíme-li o finančním stavu Lotyšska, jest nutno zvlášť poukázati na činnost *Lotyšské banky (státní banka)* (Latvijas banka), která jest nejmocnějším peněžním ústavem, jenž má k dispozici velké kapitály na poskytnutí krátkodobého úvěru. Její bilance stále vzrůstá a zároveň také emise nových státovek. Místo lotyšského rublu jest zavedena nová měna »Lats«, jehož kurs jest stabilní. Hodnotou rovná se lotyšský »lat« dle obsahu ryzího zlata jednomu zlatému franku. Činnost státní banky jeví se nejen postupně zvětšováním emisí bankovek, nýbrž i rozmnožováním zásob cizích valut, také možno konstatovati vzrůst místních vkladů. Lotyšská státní banka začala poskytovat úvěr zemědělcům zprvu bez prostřednictví družstev; tento úvěr byl poskytován v podobě lhůtných půjček nebo na speciální běžné účty. Ještě větší pomoc prokázala státní banka lotyšským průmyslníkům tím, že jim poskytuje půjčky na zástavu jejich výrobků a počítá při tom nízká procenta. Roku 1923 byl podán ministerstvem financí návrh bance na poskytnutí půjček za snížené úrokové sazby všem, kdo trpěli neúrodou a jinými hospodářskými neočekávanými událostmi. Lotyšská státní banka má i své stinné stránky, jaké se časem objevují v podnicích v první době jejich činnosti.

Hlavní kancelář ústředního družstva „K o n z u m s“.
Riga, Dzirnau iela No. 68.

Při založení lotyšské státní banky (Latvijas banka) byly velké pochybnosti, zda se podaří založit emisní ústav vlastními prostředky a vlastní silou: ale nyní možno již zcela jistě tvrdit, že i nevěřící stali se věřícími, jelikož jest založena a prosperuje tato centrální banka, která může sloužit příkladem i některým velkým a starým státům.

Státní rozpočet jest obraz státního hospodářství. Byly činěny pokusy sestavit jej na několik roků předem. Avšak tento několikaroční rozpočet nenalezl schválení v lotyšském parlamentě, jelikož 1. bod zákona vydaného parlamentem o státním rozpočtu ustanovuje, aby rozpočet byl sestavován vždy na *jeden hospodářský rok*. Hospodářský resp. finanční rok nespadá s kalendářním rokem. Hospodářský rok v Lotyšské republice začíná se 1. dubna a končí 31. března proto, že den 1. ledna v hospodářském životě není právě vhodným časem, kde by se začínala většina nových prací. Tak na příklad práce polní, stavba lodí atd. začíná na jaře. Těsně spojen s tím je také příliv daní do státní pokladny. Lotyšský státní rozpočet jest sestaven po vzoru dánském a má dva díly: A) běžné příjmy a běžné výdaje, B) příjmy ze státního kapitálu a výdaje dluhů. V poslední době lotyšský rozpočet předvídá také řádné a mimořádné výdaje.

V lotyšských zákonech nenajdeme rozdělení příjmů a výdajů, nýbrž pouze srovnání, jaké příjmy a výdaje patří do rozpočtu řádného a jaké do rozpočtu mimořádného. Klasifikace příjmů a výdajů dle míst, paragrafů a bodů sestavuje ministerstvo financí spolu se státní kontrolou. Nový rozpočtový zákon v Lotyšsku je velice jasný. Předně jsou vynechány veškeré obrotové sumy ze státních statků, regalii a monopolů a také zbytky z účtů předcházejícího roku atd. Dále nový zákon ukazuje přesně hranici řádných výdajů a ustanovuje, aby jak položky příjmů, tak i položky výdajů byly jmenovány v rozpočtu dle předmětů, při čemž klasifikaci tuto provádí ministerstvo financí.

Lotyšská železniční síť jest u porovnání se sítí jiných států evropských ještě dosti nedostatečná, jelikož bývalá ruská carská monarchie nikdy a nikde se nesnažila zaváděti veškeré pokroky západní Evropy. Mnohé z lotyšských drah mají charakter pouze transitní, při čemž všemi konci se opírají o mořský břeh u Rigy a u druhých přístavů, Ventspils a Liepaja. Avšak ne-

hledě na to, jest Lotyšsko ze všech nových států souvislostí a rozlohou přece nejlépe zaopatřeno železniční sítí, která však bude potřebovati ještě nové a nové vklady kapitálu. Řádné příjmy a výdaje železnic jsou takové, že výdaje jsou kryty příjmy s přebytkem. Lotyšské železnice mnoho utrpěly světovou válkou, čímž klesl také užitek koeficient, zvláště pak v těch místech, kde dráhy byly stavěny speciálně pro potřeby vojenské a kde jejich směr a jiné technické okolnosti jsou ještě nedosta-

Jatky ku porážení exportních vepřů ústředního družstva
„K o n z u m s“ v Rize.

tečné. S ohledem na tyto závady pracuje se v Lotyšsku postupně o plánu na vybudování a rozšíření lotyšských železnic a revidují se ony linky, které nejsou účelné. Nynější celková délka lotyšských drah jest 2857·5 km, při čemž je široko-kolejných drah 1·871 km. Pro podporu železničního spojení a obchodu se sousedními státy, a také za účelem povznesení transportu zboží, byly uzavřeny *železniční konvence* v roce 1921 s Ruskem a Estonskem a 1922 s Litevskem na přímou dopravu osob a zboží. V roce 1921 bylo Lotyšsko připojeno k západoevropskému svazu pro použití vozů cizích drah R. J. V. Pro větší pohodlí v dopravě osob a zboží a pro docilení většího rozvoje

transitního ruchu byla v roce 1923 uzavřena konvence mezi německými a litevskými, lotyšskými a estonskými železnicemi a zároveň jednáno o zavedení přímého spojení s východním Pruskem a leningradskými a moskevskými železnicemi přes Litevsko, Lotyšsko a Estonsko. Tato konvence jest uzavřena na tři roky a může býti vypověděna koncem každého roku, oznámí-li se to 6 měsíců předem. Po prvé může býti tato konvence vypověděna roku 1925 a dále pak koncem každého roku. Doprava osob mezi státy západoevropskými s normálním rozpětím a lotyšskými drahami se provádí bez přesedání a doprava zboží bez překládání.

Příjmy lotyšských železnic každým rokem stoupají. První místo zaujímají příjmy dopravou zboží, k nim přistupují příjmy z dopravy osob a různé příjmy, které nesouvisejí s tarify. Transitní zboží z Ruska se posílá z Leningradu a ze Pskova přes Ritupe, z Moskvy přes Zilupe a ze Smolenska přes Indru dále do Litevska a odtamtud do Německa. Mimo to jest ještě nutno poukázati na důležitou transitní trať přes Daugavpils a Zemgale, a dále přes Polsko do Československa, kteráž jest jednou z nejkratších tratí do Československa.

Lotyšské transitní tarify jsou mnohem nižší než ruské, polské a jiných států, což bylo způsobeno očekáváním většího ruského exportu.

Lotyšský státní dluh jest vnější a vnitřní. Zahraničními věřiteli jsou Severoamerické Unie a Anglie. Vnitřní půjčka lotyšská je z let 1918 až 1920. Vnější státní lotyšský dluh činil 1. ledna 1925 29,180.892 laty.

Na poli hospodářském po prohlášení samostatné republiky byla vykonána ohromná práce, jelikož žádná ze zemí, na kterých se odehrávaly krvavé vojenské události, ba ani Belgie, nevytrpěla tolik, co Lotyšsko. Nejen, že zemědělství bylo zničeno, ale podobně trpěl i průmysl, což mělo za následek všeobecnou poruchu státního hospodářského života. Továrny, jež před válkou výborně prospívaly, byly zničeny, stroje odvečeny vojskem buď německým nebo ruským a teskně zírala okna prázdných továrních objektů do zničeného kraje. Dnes po šestileté úmorné práci zahájily mnohé závody znovu svou činnost, na příklad továrna na vagony, železniční a elektrické dráhy, gumu, továrny

na kožené výrobky, papír, cestovní předměty, textilní zboží a jiné; tím zmenšil se počet nezaměstnaných a zvětšují se i státní příjmy. Státní potřebu ovšem nemůže krýtí místní průmysl a je třeba hledati spojení ze zahraničí. A tu vynořuje se otázka obchodních smluv.

První obchodní smlouva byla uzavřena s Československem, pak s Anglií, dále s Maďarskem a j. Smlouva s Československem byla podepsána v Praze dne 7. října r. 1922 a ratifikována v měsíci červenci 1923.

Mimo to bylo Lotyšsko zúčastněno na mnohých mezinárodních konferencích a spolupodepsalo několik mezinárodních smluv, mezi nimiž je transitní konvence barcelonská a několik konvencí uzavřených ve Svazu národů. Z důležitých je úmluva o Alanských ostrovech, jež byla podepsána třemi velmocemi, Anglií, Francií a Itálií a sedmi státy u Baltického moře, Finskem, Švédskem, Estonskem, Lotyšskem, Polskem, Německem a Dánskem. Tato smlouva má velký význam v rozřešení problému Baltického moře. Lotyšsko má velice rozšířenou propagandu za hranicemi a velké zásluhy patří jejich konsulárním a diplomatickým zástupcům, již seznamují vládu a tisk zahraničních států s Lotyšskem. Veliké ochoty a porozumění dostalo se Lotyšsku z kruhů československé vlády, tisku, průmyslu, obchodu a celého národa i jednotlivců.

Obchodní smlouvy mají velmi blahodárný vliv na rozvoj hospodářských a finančních poměrů státu a jeho sblížení se státy jinými. S druhé strany tyto smlouvy svědčí o tom, že Lotyšsko je důležitým činitelem mezinárodní obchodní politiky a to zejména pro Československo, s nímž obchodní styky jsou velmi živé. Československá republika získala si v Lotyšsku nejen stálý odbyť svých průmyslových výrobků, nýbrž i velmi dobrého zprostředkovatele obchodu dále s východem, to jest s Ruskem. V Československu je Lotyšsko známo jako dodavatel výborného lnu pro zdejší přádelny, dobrého másla, živého dobytka, rybích konserv a jiných produktů, kdežto československé hospodářské stroje, textilní a jiné zboží těší se u nás v Lotyšsku značné oblibě.

Lotyšsko zabývá se hlavně prodejem lnu, jehož pěstování je jedním z nejdůležitějších faktorů zemědělství. Druhým pokladem Lotyšska jsou jeho bohaté a dobře pěstěné lesy, jež přinášejí státu

značný příjem. O velmi pokročilém stavu zahraničního obchodu svědčí to, že jeho bilance je již téměř aktivní. Je jisto, že Lotyšsko spěje vstříc velké budoucnosti, což zajišťuje též jeho velmi výhodná zeměpisná poloha u Baltického moře s třemi vynikajícími, téměř skoro po celý rok k plavbě způsobilými přístavy, jakými jsou Rīga Ventspils (Vindava) a Liepaja (Libava).

Lotyšši následkem ruské nadvlády a násilí byli za hranicemi velmi málo známi a bylo třeba vynaložiti velkou energii a pili, aby velcí a kulturní národové západní Evropy je poznali. Tito nemohli ovšem studovati lotyšský jazyk a seznamovati se s poměry, nýbrž Lotyšové museli sami těmto velkým národům se přizpůsobiti, naučiti se jejich řečem, a najít cestu k nim. Proto, aby Lotyšové byli uznáni, bylo třeba, aby jejich práce byla vskutku tohoto uznání hodna. A že vskutku je tak, svědčí politické úspěchy, uznání de facto a potom de jure.

Pevná vůle národa a nezvratná víra, jakož i statečnost lotyšských střelců byly síly, jež pomohly vydobýti Lotyšům samostatnost, upevniti hranice a zahnat nepřátele. Národ a vláda musí si býti toho vědomi, že jen porozuměním a společnou prací všech a nasazením všech sil je možno udržeti a uhájiti vydobytou svobodu a nezávislost.

Styky s Československem, jakožto státem s vysokou kulturní úrovní, slibují v budoucnu bohatý rozvoj a dnes můžeme již konstatovati, že mají velký a nesporný význam po stránce politické, kulturní a hospodářské. Lotyšský národ a vláda v plné míře pochopili velký význam upevnění a rozšíření styků s Československem, jejichž rozvoj se své strany nejvíce podporuje a snaží se docílití vzájemného porozumění a sblížení.

V diplomatické službě Lotyšska chybí aristokracie, jakou mají jiní národové, jež je v salonech v Paříži, Londýně a Římě tak dobře známa. Proto representanti lotyšského demokratického státu setkali se s různými diplomatickými obtížemi při hledání styků. Vzhledem k tomu úspěchy v mezinárodním životě byly docíleny jen největší vytrvalostí, sebezapřením a trpělivostí. Jelikož v oficielní Evropě a téměř po celém světě bylo o lotyšském národě velmi málo známo, lze si snadno představit,

kolik to stálo námahy lotyšské zahraniční i domácí diplomatické činitele, než se konečně podařilo velké státníky přesvědčiti o tom, že na pobřeží Baltického moře existuje jakýsi národ lotyšský, o němž dříve nikdo ničeho nečetl ani neslyšel. Národ lotyšský má velký počet inteligentů, různých učenců, umělců, spisovatelův, o čemž ovšem lotyšští zahraniční činitelé a průkopníci museli cizinu informovati. Ovšem neméně zásluhu mají lotyšští střelci, bojovníci, již přetrpěli vše v bojích, bez pomoci ze zahraničí a nasazující svoje životy vybojovali samostatnost, obětující se pro nezávislou republiku Lotyšskou.

R. PETERMANN A SPOL. V RIZE,

LATVIJA, LETTONIE.

*Export živého dobytka do Československa a
jiných sousedních států.*

*Import a prodej ve vlastních skladištích auto-
mobilů světoznámých značek „Peugeot“ a „Alfa
Romeo“. Stále na skladě veškeré součástky
ve velkém množství.*

*Voňavkářské výrobky z významných a známých
továren jako: „Guerlain“ a „Violet“ jsou
stále ve velkém množství a výběru, jakož i za
přístupné ceny na skladě.*

Zástupce firmy Michelin pro pneumatiky.